

POZSONY Ferenc

Gróf zabolai MIKES Kelemen és az erdélyi Mátyás-huszárezred

(Kivonat)

A költő MIKES Kelemen neve közismert. Az előadás a másik, az 1848–49-es MIKES Kelemen alakját kívánja visszahozni a köztudatba. Gróf MIKES Kelemen az erdélyi, forradalmi, ún. Mátyás-huszárezred szervezője és parancsnoka volt, Nagyszeben első ostrománál halt hősi halált, BEM erdélyi hadjáratában. Az előadás röviden ismerteti a MIKES-család történetét, a Mátyás-huszárezred további történetét és gróf MIKES Kelemen utóéletét is.

*

Zabolai gróf MIKES Kelemen szülőfalujában és Háromszéken az 1848–49-es forradalom és szabadságharc méltatlanul elfelejtett egyénisége. Ehhez a kollektív „memóriavesztéshez” talán az is hozzájárult, hogy Zágon nagy szülöttje, MIKES Kelemen a magyar értelmiségi köztudatba már örökre beírta nevét csodaszép emlékiratával, II. RÁKÓCZI Ferenc, Erdély fejedelme és szülőfaluja, Zágon iránti hűségével.

A MIKES család nemcsak a magyar irodalomnak, s azon belül a szépprózának adott kiemelkedő alkotót, mivel kiemelkedő sarjai vitézi tettekkel Háromszék s Erdély történetébe is számtalanszor méltón írták be nevüket. A család őseiről első ízben az erdélyi fejedelemség idején tudósítanak az írott források. MIKES Mihály vitézi tetteiért 1584-ben BÁTHORI Zsigmondtól jelentős nemesi birtokokat kapott adományként. A fejedelem MIKES Györgynek szintén abban az évben adományozott jelentősebb birtokokat. MIKES György és testvére Benedek vitézül harcoltak SZÉKELY Mózes seregeiben, míg a vég-

zetes Brassó melletti csatában BÁSTA főgenerális fogságába estek, aki könyörtelenül kivégeztette őket. BETHLEN Gábor fejedelem uralkodása idején I. MIKES Zsigmondot több alkalommal is követségbe küldte, majd kiemelkedő szolgálataiért 1626-ban SZALÁNCZI György „magvaszakadta” után annak zágoni birtokát is neki adományozta. Fia, MIKES Pál egészen haláláig hűséggel szolgálta THÖKÖLYT. II. MIKES Zsigmond fiai, Kelemen és János 1630-ban regényes körülmények között elrabolták TARNÓCZI Sebestyén lányát, Sárát, akit Mihály nevű testvérüknek szántak. A MIKES fiúk által végrehajtott lányrablás később megihlette KELEMÉNY Zsigmondot, aki a történetet *Ózvegy és leánya* című romantikus könyvében dolgozta fel. A fejedelem előbb fej- és jószágvesztéssel büntette a MIKES fiúkat, de később kegyelmet nyertek, ezt jelzi az a tény, hogy 1648-ban I. RÁKÓCZI György éppen Mihályt küldte Lengyelországba a korona megnyerésére. II. RÁKÓCZI Györgynek is számtalanszor követe és hadvezére volt. Később Erdély követe Velencében, 1657-ben kancellár, de éppen emiatt BARCSAY 1660-ban száműzette. Testvére, Kelemen 1659-ben ítélőmester, majd APAFI hűségén tanácsos, székelység generálisa és országos elnök. Megbukatta az ellenzéki BÉLDI Pált, akinek uzoni kastélyát 1679-ben elnyerte. Fia, Mihály Háromszék főkirálybírója, aki II. RÁKÓCZI Ferenc ellen az osztrákok oldalán harcolt, majd a hermányi csatában a kurucok elfogták, s szinte az életével fizetett. Később a fejedelem tábornoka egészen a szabadságharc leveréséig. A hadi események elcsitulása után elnyerte Leopold osztrák császár bizalmát, aki a bárót 1696. május 4-én grófi rangra emeltette (PÁLMAY, 1902. 306–311.)

Gróf zabolai MIKES Kelemen 1820. december 3-án született a mezőségi Széken, az akkori Belső-Szolnok megyében középbirtokokkal rendelkező főnemesi családból. A kolozsvári királyi líceumban tanult, majd rövidebb ideig joggyakornok volt Marosvásárhelyen. A bécsújhelyi katonai akadémián folytatott tanulmányokat 1837–1842 között, majd a 4. huszárezrednél szolgált hadnagyként. Később félbeszakította katonai pályáját, és birtokain gazdál-

* Az EME BNYTt Szo. 1998. évi, sepsiszentgyörgyi Vándorgyűlésére a szerzőnek nem sikerült eljőnie. Távollmaradását ezúton pótoljuk.

kodott. Családot alapított és feleségül vette gróf MIKÓ Rózát (BONA, 1983. 242.)

1848-ban július végétől nagy szerepet játszott az úgynevezett „KOSSUTH”, a későbbi Mátyás-huszárezred megszervezésében és vezetésében. Erdélyben a honvédelem forró hónapjaiban BERZENCZEY László kezdeményezte egy könnyűlovasság létrehozását. Sürgetésére 1848 októberében meg is kezdték egy öt osztályos, tehát tíz századból álló lovasezred felállítását. BERZENCZEY toborzó útja során Háromszékre utazott, ahol Szentkatolnán népgyűlést hívatott össze HORVÁTH Albert főkirálybíró elnökletével. Mozgósító beszédének meg is volt a hatása, mivel különösképpen az önként jelentkező, előkelő családok lelkes fiaiból meg is alakíthatta az ezred alapját. A szerveződő seregnek kezdetben a „KOSSUTH”, később a „HUNYADI” s végül a „Mátyás” nevet adták. Ennek első századává alakult át az a lovas csapat, amit gróf MIKES Kelemen és gróf BETHLEN Gergely szervezett lelkes és előkelő családok ifjaiból. Gróf MIKES Kelemen hatékonyan résztvett az ezred szervezésében, döntő szerepe volt az ifjak toborzásában és felkészítésében. Érdemeiért Kolozsváron kinevezték az ezred parancsnokává. Október 23-tól főszázados, majd őrnagy, november 1-jétől pedig ezredessé léptették elő (KEDVES, 1992. 60.)

Rövidesen felállítottak még egy századot, s azzal együtt az Erdély peremére kiszorult magyar hadtesteket erősítették meg. A MIKES Kelemen és BETHLEN Gergely által vezetett századok mellé december közepén még egy harmadikat állítottak fel. A gyorsan felszerelt és felfegyverzett Mátyás-huszárok már 1848. december 20-án kitüntették magukat a zsigói csatában. 1849. január elején bekapcsolódott a harcokba a negyedik század is. A 2. osztály parancsnokává PÁLFFY Domokos őrnagyot nevezték ki. Az erdélyi hadjárat legjelentősebb csatáit végül is csak az ezred két korábban verbuvált osztálya vívta meg.

BEM József tábornok 1849. január 21-én az erdélyi hadjárat legmerészebb vállalkozásának keretében seregeivel megostromolta az ellenforradalom legfontosabb fészkeként tartott

Nagyszebent, mely az osztrákok kezében volt. BEM serege 4500 gyalogosból, 450 lovasból, 18 ágyúból állott. PUCHNER, az ellenséges főparancsnok 7000 gyalogossal, 1200 lovasal, 4000 nemzetőrrel és 30 ágyúval rendelkezett. A város ostromának nyitányaként egy ágyúgolyó megölte gróf MIKES Kelemen ezredest. A heves tüzésérgi párbaj órákon át tartott, miközben az osztrákok ismételtelen rohamozták a honvédséget, amelynek jelentős veszteségeket okoztak. A várost ostromló magyar seregek oldalán harcoló bécsi légió kétharmada megsemmisült. Bár délben megérkezett CZETZ dandára is, lőszer hiányában BEM elrendelte a falak alóli visszavonulást.

A Mátyás-huszárezred szervezése azonban a parancsnok halála után sem állt meg, mivel a verbuválás GÁL Sándor ezredes irányításával január végétől tovább folytatódott a Székelyföldön. 1849. február 26-án még négy századot sikerült felállítaniuk, de azok már nem vettek részt Erdély felszabadításának utolsó, márciusi hadműveleteiben, csatáiban. A lovasság egyik része áprilisban a Temesköz felszabadításáért harcolt BEM csapataival együtt, ahonnan Erdélybe később sem tértek vissza, de a szabadságharc elbukásáig vitézül harcoltak a legjelentősebb délvidéki ütközetekben. Így Hegyesnél 1849. július 14-én vívtak dicső csatát, ahol PROUVY őrnagy, az osztályparancsnok is súlyosan megsebesült (KEDVES, 1992. 60.)

Időközben Erdélyben eléggé vontatott ütemben ugyan, de megszervezték a Mátyás-huszárezred 5. osztályát is. Felállítását elsősorban a felszerelés és a fegyverzet hiányossága akadályozta. Éppen ezért hatékonyan nem is tudott bekapcsolódni a tényleges hadműveletekbe. Egyik része a Gyulafehérvárt ostromló honvédsereghez csatlakozott, az ezred további hét százada pedig külön-külön vett részt az erdélyi hadosztályok csatáiban. Többségük fokozatosan felmorzsolódott az orosz cári csapatokkal vívott küzdelmekben, végül az ezred maradéka 1849. augusztus 25-én tette le a fegyvert, Zsigó mellett (KEDVES, 1992. 60.)

A Mátyás-huszárezred első parancsnoka gróf zabolai MIKES Kelemen volt, egészen hősi

haláláig. Tőle gróf BETHLEN Gergely alezredes (később ezredes) vette át a huszárezred vezetését egészen júniusig. A zsigóói fegyverletételig MAKRAY László alezredes irányította a huszárokat.

Gróf MIKES Kelemen, akinek döntő szerepe volt az erdélyi szabadságharc könnyűlovas ezredének megszervezésében és vezetésében, viszonylag korán elveszítette életét az első, sikertelen nagyszebeni csatában. A szabadságharcért életét feláldozó ezredes holttestét Zabolán, a MIKES család sírboltjában temették el. Fémkoporsóját a következő felirat díszítette (PÁLMAJ, 1902, 311.):

„A 15-ik Mátyás Huszár Ezred Alakítója és Ezredese, gróf MIKES Kelemen, született 1820-ban, elesett a szabadság és nemzetiségért harczolva Szeben ostrománál. Januárus 21-én 1849.”

Később gróf MIKES Benedek méltó sír-emléket állíttatott a nagyszebeni csatában hősi halált halt testvérének. A szabadságharc elbukása után ORBÁN Balázs huzamosan tartózkodott a család zabolai kastélyában, miközben a *Székelyföld leírása...* monográfia anyagát és dokumentumait gyűjtötte. Neki köszönhetjük, hogy az ezredes sírmlékéről fénykép maradt – az annak alapján készített metszetet könyvében is közölte (ORBÁN, 1869. 146.)

Egészen 1944-ig, a sírbolt csöndes zarándokhely volt. Gróf MIKES Kelemen halálának tiszteletére Zabolán minden esztendőben január 21-én megemlékezést, misét tartottak; március 15-én pedig koszorút helyeztek el a koporsóján. 1944 őszén az orosz csapatok bevonulása után a falubeli magyar csőcselék kifosztotta az elmenekült család kastélyát. Az aranykereső lázban nem kímélték a hősi halált halt honvédezredes sírmlékét sem. Koporsóját felnyitották, csontjait szétszórták. A meggyalázott és feldúlt sírmléket később a falu vezetője a földig lebontatta. A sírmlék helyét napjainkban a falubeliek már nem ismerik (BARTOS, 1996. 15.)

A honvédezredes emléket ma a MIKES család új kastélya előtti szerény faragott faoszlop őrzi, a gróf MIKES János (szombathelyi római katolikus püspök, címzetes érsek) és gróf MIKES Ármin tiszteletére állított kopjafa szomszédságában. Emlékének ápolására 1998 tava-

szán Zabolán egy olyan színes, piros-fehér-zöld kokárdával feldíszített képeslapot nyomtattak, mely a huszár ezredes arcképét s a régi kastélyt ábrázolja.

Irodalom

- BARTOS Jenő (1996): **Zabola és környékének története.** Tapolca–Zabola
- BONA Gábor (1983): **Tábomok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49.** Budapest
- GUDENUS János József (1989): **Összetört címerek. A magyar arisztokrácia sorsa és az 1945 utáni megpróbáltatások.** Budapest
- GUDENUS János József (1993): **A magyarországi főnemesiség XX. századi genealógiája II.** Budapest
- KEDVES Gyula (1998): **A szabadságharc huszárai.** Budapest
- ORBÁN Balázs (1869): **A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból III.** Pest
- PÁLMAJ József (1902): **Háromszék vármegye nemes családjai.** Sepsiszentgyörgy
- POTSA József (szerk.) (1899): **Háromszék Vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállásának ünnepére.** Sepsiszentgyörgy

Contele Kelemen MIKES de Zăbala și regimentul de husari „Mátyás”

(Rezumat)

Poetul Kelemen MIKES, cancelistul pricipelui Francisc RÁKÓCZI al II-lea, este o figură binecunoscută a istoriei literaturii maghiare (opera sa de bază a fost tradusă și în limba română). Prelegerea încearcă să readucă în conștiința istorică și cea comună pe celălalt Kelemen MIKES, contele pașoptist, care a fost principalul organizator al regimentului de husari revoluționar din Transilvania, „Mátyás”, pe care l-a și condus până la moartea sa – a căzut în primul asediu al Sibiului, în timpul campaniei transilvănene a lui BEM. Prelegerea prezintă pe scurt și istoria familiei MIKES, participarea regimentului de husari „Mátyás” la evenimentele militare ulterioare, precum și istoria mormântului lui Kelemen MIKES, de la Zăbala.

Count Kelemen MIKES of Zabola and the Mátyás Hussars from Transylvania

(Abstract)

The name of the poet Kelemen MIKES is very well known. The lecture aims to reveal the person of the other Kelemen MIKES, the one that participated at the events from 1848–49. Count Kelemen MIKES was the organiser and the leader of the revolutionary cavalry regiment, the so-called Mátyás Hussars during the revolution in Transylvania. He died a heroic death at the first assault of Nagyszében (Sibiu), during BEM's military campaign in Transylvania. The lecture makes a short presentation of the MIKES-family, the further story of the Mátyás Hussars as well as Count Kelemen MIKES's life afterwards.

